

6. Klinberg L. Unterrichtsprozeß und didaktische Einstellung / L. Klinberg. – Berlin, 1984. – 223 s.

7. Орлов Ю.М. Как определить эффективность учебной работы / Ю.М. Орлов // Вестник высшей школы. – 1986. – № 6. – С. 12–15.

8. Щукина Г.И. Актуальные вопросы формирования интереса в обучении / Г.И. Щукина. – М. : Просвещение, 1984. – 80 с.

ЖИДКИХ Т.М.

НЕПЕРЕРВНА ОСВІТА: ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ

За загальним визнанням учених, політиків, економістів, педагогів, громадських діячів багатьох країн світу та міжнародних організацій, саме освіта є найефективнішим, найперспективнішим шляхом вирішення багатьох проблем і водночас запорукою прогресу людства. Освіта – найголовніший чинник поступу високорозвинутих цивілізованих держав, формування високої духовності, інтелігентності, культури, почуття соціальної відповідальності за результати впровадження науково-технічних ідей, нових технологій – за все те, що залишає нащадкам кожне покоління. Розв’язання такого грандіозного комплексу проблем, пов’язаних з перспективами розвитку людства, можливо лише шляхом переходу до неперервної освіти. За таких умов цілком закономірно зростає необхідність виважено й всебічно проаналізувати та визначити сутність поняття “неперервна освіта”.

У сучасних умовах набуло актуальності вивчення впливу глобалізаційних процесів на розвиток неперервної освіти, що відображено в працях Л. Гур’євої, М. Згуровського, В. Кременя, Н. Ничкало, С. Сисоєвої та ін.

Важливе значення для дослідження проблем неперервної освіти мають праці з філософії освіти В. Андрущенка, Б. Гершунського, П. Грютингса, І. Зязюна, В. Кудіна, М. Кузьміна, Ф. Кумбса, В. Лутая, А. Марковича, М. Михальченка.

Багатогранність неперервної освіти зумовлює наявність багатьох підходів до визначення її особливостей, зокрема визначення поняття “неперервна освіта”. Згідно з інформацією ЮНЕСКО, існує близько 20 термінів стосовно поняття неперервної освіти. За іншим даними, у зарубіжній літературі їх налічується до 30. Серед них такі, як триваюча освіта, довічна освіта, перманентна освіта, освіта, що відновлюється, освіта дорослих, подальше навчання, післядипломне навчання, компенсаторне навчання тощо. Їх порівняння показує, що у визначеннях перехрещуються ознаки різних тлумачень. У зв’язку із цим зростає необхідність поглиблення досліджень щодо визначення сутності поняття неперервної освіти, які вже тривалий час є предметом вивчення вітчизняних і зарубіжних дослідників.

Мета статті – проаналізувати існуючі погляди й підходи до визначення поняття “неперервна освіта”.

Перші теоретичні розробки з проблем неперервної освіти з’явилися в першій чверті ХХ ст. у працях англійських дослідників. У публікаціях, присвячених цій проблемі, ішлося переважно про освіту дорослих як порівня-

но малорозроблене питання теорії і практики. У 1919 р. в доповіді Британського міністерства освіти наголошено, що навчання повинно бути доступним усім дорослим людям, а не тільки обраним, оскільки воно є складовою суспільного життя. Цій проблемі була присвячена спеціальна конференція, проведена в 1929 р. у Кембриджі, а після Другої світової війни під керівництвом ЮНЕСКО аналогічні конференції пройшли в Ельсинорі (1949 р.), Монреалі (1960 р.) і Токіо (1972 р.) [6]. Науковці розглядали неперервну освіту, насамперед, з позицій компенсаторного навчання, яке сприяло ліквідації прогалів у базовій освіті дорослих, або необхідного у зв'язку зі старінням одержаних знань. При цьому початковий період навчання (у школі, ВНЗ, середньо-спеціальному навчальному закладі) ніби виводився “за дужки” і не розглядався в рамках неперервної освіти. Вважалося, що неперервне навчання людини протягом усього життя починалося після того, як вона здобувала якусь освіту та ставала до роботи.

Як відзначає П. Щедровицький, ідея неперервної освіти стала основною ідеологічною й організаційно-практичною установкою в багатьох країнах світу. При цьому саме виникнення й розвиток ідеї неперервної освіти стали антитезою існуючим освітнім програмам, а саме: а) “автономізації освіти” (переміщенню освіти тільки в “автономні” освітні установи); б) підпорядкування освіти виробничим завданням, де здійснюється “спеціалізована” підготовка [16].

Можна сказати, що “концепція навчання упродовж усього життя у країнах Центральної Європи сформувалася під впливом факторів зовнішнього середовища на базі накопиченого досвіду розвитку систем освіти і є прикладом діалектичного переходу до якісно нового етапу розвитку систем освіти – неперервної освіти” [11, с. 4–5, 6].

На особливу увагу заслуговує погляд на сутність неперервної освіти польського вченого Ч. Кулисевича, який вважає, що “метою неперервної освіти має бути підготовка людей до навчання інноваційного, альтернативного й одночасно всеохопного мислення, до об'єднання інтересів особистості й суспільства в єдине гармонійне ціле... Неперервна освіта не повинна залишатися на другому плані, мати вузькоспеціальний характер; її необхідно розглядати як повноцінний компонент формального навчання та виховання” [9].

Більш чітке визначення неперервної освіти дає російський дослідник проблем неперервної освіти О. Владиславлев: “Під неперервною освітою ми розуміємо систематичну, цілеспрямовану діяльність з одержання й удосконалювання знань, умінь і навичок як у будь-яких видах загальних і спеціальних навчальних закладах, так і шляхом самоосвіти” [3].

Російські вчені А. Даринський, Ю. Кулюткин, В. Онушкін [4; 14] та інші розглядають неперервну освіту як систему освітніх установ, що функціонують. “Неперервна освіта – це реально функціонуюча система державних і суспільних установ, що забезпечують можливість освітньої і професійної підготовки людини з урахуванням суспільних потреб і особистих її запитів. У цьому значенні вся система і її ланки виступають як об'єкт організації та управління” [14, с. 16].

Комплексно підходить до зазначеної проблеми А. Новіков, на думку якого, поняття “неперервна освіта” стосується трьох об’єктів:

1. *Особистості*. У цьому випадку вона означає, що людина учиться постійно: як у навчальних закладах, так і займається самоосвітою. Тут можливі три вектори руху людини в освітньому просторі. По-перше, людина може, залишаючись на тому самому формальному освітньому рівні, удосконалювати свою професійну кваліфікацію (“вектор руху вперед”). По-друге, або послідовно підніматися ступіннями й рівнями професійної освіти, або деякі рівні та ступені пропускати (“вектор руху нагору”). По-третє, неперервність освіти також передбачає можливість не тільки продовження, а й зміни профілю освіти (“вектор руху по горизонталі, убік”).

2. *Освітніх процесів (освітніх програм)*. Неперервність в освітньому процесі є характеристикою включеності особистості в цей процес на всіх стадіях її розвитку, що характеризує наступність змісту освітньої діяльності при переході від одного її виду до іншого, від одного життєвого етапу особистості до іншого,

3. *Навчальних закладів*. Неперервність у цьому випадку характеризує таку номенклатуру мережі навчальних закладів, освітніх програм і їхній взаємозв’язок, що створює простір освітніх послуг, які забезпечують взаємозв’язок і наступність освітніх програм, здатних задовольнити розмаїття освітніх потреб, що виникають як у суспільстві в цілому, так і в окремому регіоні, так і в кожній людині.

При цьому, на думку зазначеного автора, системоформувальним чинником неперервної освіти є цілісність, тобто не механічне збільшення елементів, а глибока інтеграція всіх підсистем і процесів освіти [13].

Психолог А. Вербицький, розглядаючи проблему неперервної освіти, звертає увагу на розуміння принципу неперервності. Деякі відомі науковці трактують неперервну освіту, підкреслює А. Вербицький, як навчання працівників із заздальгідь установленою періодичністю, тобто механічне вирішення проблеми. Змістовне вирішення цієї проблеми автор пропонує за допомогою поняття “кваліфікація”, яке характеризує не суму отриманих документів про освіту, а рівень компетентності фахівця, його здатність вирішувати певні класи професійних і соціальних завдань. Що стосується освітніх структур, після закінчення яких видаються відповідні документи, то це лише формально створює переривчастість в освіті, але вона не повинна перешкоджати неперервному розвитку особистості. А. Вербицький вважає, що свого роду заповнювачем резервів неперервності (тобто переривчастості) виступає самоосвіта, яка передбачає збереження й розвиток пізнавального ставлення людини до світу, її вміння вчитися. І тут автор, на наш погляд, робить досить істотний висновок: для такого збереження необхідно створювати відповідні умови в структурах базової освіти [2]. По суті, А. Вербицький підводить нас до думки про те, що ключ до розгадки поняття неперервної освіти в органічному включенні потреб людини до постійного пізнання власного “Я”.

Як слушно зауважує академік Н. Ничкало, “поштовхом для створення теорії неперервної освіти стала глобальна концепція єдності світу, згідно з якою всі структурні частини людської цивілізації тісно взаємопов’язані та взаємозумовлені. І саме Людина є найважливішою цінністю, найважливішою умовою і найпотужнішим “виробником” усього, що потрібно для життя на планеті Земля”. “Людство, – як зазначав В. Вернадський, – стає могутньою геологічною силою”, і “сила ця пов’язана не з його фізичною вагою, яка надзвичайно мала порівняно з масою Землі, а з розумом і направленою цим розумом працею” [12].

Безпосередньо проблема неперервної освіти досліджується в працях українських науковців В. Алфімова, В. Докучаєвої, А. Литвина [1; 5; 10]. У них неперервність визначається як педагогічний ланцюг діалектично пов’язаних рівнохарактерних явищ. Науковці підкреслюють, що сутність неперервної освіти полягає в розвитку спрямованості особистості в напрямі від життєвого самовизначення до адаптації та практичного залучення до професії, формування світоглядних і морально-професійних якостей спеціалістів.

На думку І. Зязюна, “важливішими цілями створення системи неперервної освіти є, по-перше, творча діяльність спеціаліста, здатність до гнучкої її переорієнтації згідно зі змінами в системі соціальних і культурних інститутів сучасного суспільства, орієнтованого на людські цінності. По-друге, формування особистісних якостей людини, які визначають не лише її суто професійні характеристики, а й стиль мислення, рівень культури, інтелектуальний розвиток” [8, с. 9].

Аналіз наукової літератури показав, що сутність феномену неперервної освіти в освітньому вітчизняному і європейському просторах розкривається в таких положеннях (І. Зязюн, Н. Ничкало) [12]:

1. Динамізм сучасної цивілізації, нарощування її культурного шару, посилення соціальної ролі особистості, зростання потреб, гуманізація та демократизація суспільства, інтелектуалізація праці, швидка зміна техніки й технології передбачають заміну формули “освіта на все життя” формулою “освіта через усе життя”, “освіта впродовж життя”.

2. Центральною ідеєю неперервної освіти є розвиток людини як особистості, суб’єкта діяльності та спілкування протягом усього життя.

3. Розуміння розвитку як неперервного процесу необхідно поєднати з принципом розвивального навчання, з орієнтацією освітньо-виховної діяльності не тільки на пізнання, а й на перетворення, трансформацію дійсності, самоздійснення, самореалізацію особистості, що потребує переходу від інформаційного до продуктивного навчання, від школи пам’яті до школи думки, почуття й активної соціальної дії.

4. Системоформувальним чинником неперервної освіти постає суспільна потреба в постійному розвитку особистості кожної людини, її творчого самоздійснення.

5. Для кожної людини неперервна освіта постає процесом формування та задоволення її пізнавальних запитів і духовних потреб, розвитком задатків та здібностей у мережі державно-суспільних навчальних закладів і

шляхом самоосвіти, гарантією збереження її як особистості й професіонала в динамічному, мінливому світі.

6. Для суспільства в цілому неперервна освіта є механізмом розширеного відтворення професійного й культурного потенціалу нації, умовою розвитку суспільного виробництва, прискорення соціально-економічного прогресу країн.

7. Головними особливостями неперервної освіти є гуманізм і демократизація освіти, що випереджає характер змісту і спрямованості освітніх програм стосовно потреб суспільної практики, гнучкість і різноманіття використовуваних засобів, способів і організаційних форм, відкритість освітньої системи процесу подальшого самовдосконалення та розвитку.

8. Досягнення цілей неперервної освіти людини вимагає наступності та багатоваріантності змісту загальної, професійної та вищої освіти відповідно до динаміки потреб індивідуальної діяльності й суспільної практики.

Ми погоджуємося з думкою С. Змейова, що концепція неперервної освіти впродовж усього життя розпочинається в ранньому віці й не закінчується практично до останніх днів людини. Процес неперервної освіти практично передбачає більш рівномірний розподіл протягом життєвого циклу людини періодів навчання та виробничої (у широкому значенні цього слова) діяльності й надання можливості людині одержувати необхідні їй знання, уміння, навички, якості, цінності не раз і назавжди, а в міру того, як у неї виникає в цьому потреба. Реалізація концепції неперервної освіти зводиться до створення всіх необхідних умов для того, щоб доросла людина здобувала необхідну їй особисто, а також суспільству та державі освіту в зручний для неї час для досягнення поставленої мети методами при відповідних термінах навчання [7].

Незважаючи на різні трактування поняття “*неперервна освіта*” зарубіжними й вітчизняними дослідниками, основні принципи неперервної освіти у світовій і вітчизняній літературі багато в чому збігаються, що свідчить про загальні тенденції її розвитку. Відповідно до позиції Міжнародного інституту освіти ЮНЕСКО (Гамбург), основними принципами неперервної освіти є гуманістичний характер, демократизація освіти, інтеграція формальних і неформальних освітніх структур традиційного й нового типу, гнучкість навчальних планів і програм, альтернативність підходів до організації навчального процесу, особлива увага до освіти жінок, молоді, інвалідів, незалежність і самоспрямованість навчання, зв'язок навчання з життям, професійною й соціальною активністю індивіда [15].

Узагальнюючи зазначені принципи, Р. Дейв [17] трансформує їх у такі характеристики неперервної освіти, як загальність, інтеграція, гнучкість, демократичність. Загальність означає включеність усього населення в різні рівні й структури освіти, інтеграція – взаємодію формальної й неформальної освіти, а також зв'язок освіти з життям індивіда й суспільства; гнучкість – множинні навчальні стратегії, самопрограмування й самооцінку навчальної діяльності; демократизм – рівність доступу до освіти.

Виходячи з аналізу зазначених принципів, можна вивести таку загальну формулу, що характеризує сутність підходу до реалізації ідеї неперервної осві-

ти: “Рівноправність можливостей (доступу до освіти) – урахування різноманітних здібностей і освітніх потреб людей – версифікований зміст навчання – гнучкі навчальні плани й програми – різні рівні здобутої освіти” [15, с. 152].

Висновки. Невизначеність термінології, розпливчастість понятійних ознак неперервної освіти в науковій літературі відображає суперечливість самого процесу розвитку освіти, недостатність спеціальної методологічної й теоретико-педагогічної роботи зі створення єдиної концепції неперервної освіти й чітких програм її реалізації, складність самого феномену освіти як засобу соціокультурного спадкування й розвитку соціального досвіду.

Література

1. Алфімов В.М. Педагогічні основи організації навчально-виховного процесу в ліцеї : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / В.М. Алфімов ; Ін-т педагогіки АПН України. – К., 1997. – 51 с.
2. Вербицкий А. Сфера духовного производства / А. Вербицкий // ВВШ. – 1986. – № 9. – С. 14.
3. Владиславлев А. Непрерывное образование. Проблемы и перспективы / А. Владиславлев. – М., 1978. – 178 с.
4. Даринский А.В. Пепрерывное образование / А.В. Даринский // Советская педагогіка. – 1975. – № 1. – С. 16–25.
5. Докучаєва В.В. Проектування інноваційних педагогічних систем в сучасному освітньому просторі : монографія / В.В. Докучаєва. – Луганськ : Альма-матер, 2005. – 304 с.
6. Зинченко Г.П. Предпосылки становления теории непрерывного образования / Г.П. Зинченко // Советская педагогіка. – 1991. – № 1. – С. 81–87.
7. Змеєв С.И. Основы Андрагогіки : учеб. пособ. для вузов / С.И. Змеєв. – М. : Флинта : Наука, 1999. – 152 с.
8. Зязюн І.А. Неперервна освіта: концептуальні засади і сучасні технології / І.А. Зязюн // Творча особистість у системі неперервної професійної освіти : міжнародна наукова конференція, 16–17 травня 2000 р. / [за ред. С.О. Сисоевої і О.Г. Романовського]. – Х. : ХДПУ, 2000. – С. 8–16.
9. Кулисевиц Г. Проблемы непрерывного образования / Г. Кулисевиц // ВВШ. – 1988. – № 1. – С. 89.
10. Литвин А.В. Наступність у професійній підготовці фахівців машинобудівного профілю в системі “ВПУ – вищі заклади освіти” : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / А.В. Литвин ; Інститут педагогіки АПН України. – К., 2002. – 20 с.
11. Ничкало Н.Г. Неперервна професійна освіта як світова тенденція. Професіна освіта в зарубіжних країнах: порівняльний аналіз / Н.Г. Ничкало. – Черкаси : ВІБІР, 2000. – 322 с.
12. Ничкало Н.Г. Неперервна професійна освіта : монографія / Н.Г. Ничкало ; [за ред. І.А. Зязюна] // Неперервна професійна освіта: проблеми, помилки, перспективи. – К. : Віпол, 2000. – 636 с.
13. Новиков П.М. Опережающее профессиональное образование: науч.-практ. пособ. / П.М. Новиков, В.М. Зуев. – М. : РГАТиЗ, 2000. – 266 с.

14. Онушкин В.Г. Непрерывное образование – приоритетное направление науки / В.Г. Онушкин, Ю.Н. Кулюткин // Сов. педагогика. – 1989. – № 2. – С. 14–19.

15. Сорокоумова Г.Д. Развитие теории непрерывного образования / Г.Д. Сорокоумова. – М., 1982. – 314 с.

16. Щедровицкий П.Г. Избранные труды / П.Г. Щедровицкий. – М. : Педагогика, 1995. – 435 с.

17. Dave R.H. Foundations of Lifelong Education: Some Methodological Aspects. In: Foundations of Lifelong Education / R.H. Dave. – Hambourg, 1976. – P. 34.

ЗАЙКОВСЬКА С.В.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ СТУДЕНТІВ ЯК НЕВІД'ЄМНА ЧАСТИНА ФОРМУВАННЯ ВПЕВНЕНОСТІ В СОБІ

Нова гуманістична парадигма освіти у вищих навчальних закладах орієнтована на вивчення глибинних механізмів особистісного саморозвитку студента, внутрішніх закономірностей цього процесу, що лежать у його основі, тобто акцент у навчанні, вихованні та розвитку робиться на особу того, хто навчається. Сьогодні в суспільстві, з одного боку, існують запити на вільного, мобільного, висококваліфікованого, здатного до саморозвитку, впевненого в собі спеціаліста, а з іншого – наявний низький рівень розвитку в студентів потреби в особистісному саморозвитку та недостатня комплексна розробка проблеми психолого-педагогічної підтримки цього процесу. Отже, гостро постає необхідність створення такого навчального простору у вищих навчальних закладах, що буде сприяти активізації процесів особистісного саморозвитку студентів та формуванню в них впевненості в собі.

Проблема психолого-педагогічної підтримки розглядається в наукових працях Г.З. Арутюнової, С.П. Іванової, Т.В. Колонтаєвської, Г.В. Мітіної, С.Г. Рудкової.

Мета статті – проаналізувати існуючі погляди сучасних науковців на психолого-педагогічну підтримку особистісного розвитку студентів як невід'ємну частину процесу формування впевненості в собі.

На основі аналізу наукових праць щодо особистісно орієнтованої спрямованості освіти можна виділити найбільш значущі ознаки:

- розвиток і саморозвиток студента забезпечуються, виходячи з його індивідуальних особливостей;
- студентові надається можливість максимально реалізувати себе в пізнанні, діяльності, поведінці;
- ефективність навчання включає оцінку досягнутого рівня знань і вмінь, розвиток інтелекту студентів;
- сукупність знань, умінь і здібностей використовується як найважливіший засіб становлення особистісних та культурних норм життєдіяльності, інтелектуальних якостей студента;